

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO2-M22z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Яцюк Наталія Вікторівна

Керівник:
Мелєкєсцева Наталія Василівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
початкової освіти

Рецензент:
Галаманжук Леся Людвигівна,
доктор педагогічних наук, професор

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	8
1.1 Інтерпретація поняття “soft skills” у науковій літературі.....	8
1.2 Актуальність формування soft skills в українській освіті.....	13
1.3 Формування soft skills у молодших школярів як наскрізних умінь ключових компетентностей Нової української школи.....	21
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ.....	26
2.1 Soft skills як універсальні навички на уроках мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі.....	26
2.2 Дидактична модель формування soft skills у молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.....	34
2.3 Стан дослідження проблеми у шкільній практиці.....	42
2.4 Організація, зміст і перевірка ефективності експериментального дослідження.....	49
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Соціальні та економічні зміни у державі впливають на школу, вчителя і ставлять перед ними завдання нового змісту. Як свідчать дослідження сучасних учених та вимоги роботодавців, найбільш затребуваними на ринку праці стають уміння навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в мультикультурному середовищі.

Учитель Нової української школи повинен постійно створювати оптимальні умови для розвитку і навчання особистості школяра, яка здатна втілювати оригінальні ідеї, критично мислити, приймати нестандартні рішення. Головне завдання вчителя в сучасній школі – не накопичення дитиною інформації, а засвоєння нею інтелектуальних технік, які є складовими частинами культури й невід’ємною частиною змісту освіти [41]. Головним у навчанні має бути інтерес, розвиток пізнавальної активності школярів, формування в них позитивного ставлення до навчання і результатів своєї праці.

Відтак компетентнісний підхід до навчання, який є однією з провідних ідей реформи Нової української школи (НУШ), передбачає формування у здобувачів освіти ключових компетентностей і спільних для них (наскрізних) умінь, необхідних для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.

Наскрізні уміння, визначені нормативними освітніми документами, за своєю сутністю є «м’якими навичками», які трактують як універсальні соціальні, інтелектуальні й вольові компетенції [63, с. 9]. На противагу дефініції *soft skills* використовується термін *hard skills*, або «жорсткі навички», які визначають суто професійні навички, тобто навички та вміння з конкретного навчального предмета.

У Концепції НУШ визначено такі наскрізні вміння (*soft skills*): читання з розумінням; уміння висловлювати власну думку усно та письмово; критичне та системне мислення; творчість; ініціативність; здатність логічно

обґрунтовувати позицію; уміння конструктивно керувати емоціями; оцінювання ризиків та прийняття рішень; розв'язування проблем; співпраця з іншими особами [41].

До важливих гнучких навичок належать також спілкування, співпраця в команді, використання технологій, тайм-менеджмент, навички брати інтерв'ю, мотивація, професійний етикет, уміння слухати, повага, відповідальність, гнучкість, уміння домовлятися, терплячість, уміння презентувати власний доробок, упевненість у собі, стрес-менеджмент тощо [63, с. 9].

Проблемі формування soft skills у дітей молодшого шкільного віку в умовах Нової української школи присвячено праці Н. Білосор, Т. Васютіної, Л. Гриневич, О. Демченко, О. Жовнич, Н. Казьмірчук, К. Коваль, О. Кондратюк, К. Корсікової, О. Ліннік, О. Лук'янченко, І. Полякової, І. Старагіної, І. Стахової, В. Філінюк та інших науковців.

У типових освітніх програмах (О. Савченко, Р. Шиян) та підручниках Нової української школи (І. Большакова, Г. Іваниця, Г. Остапенко, М. Вашуленко) зацентровано увагу на розвитку soft skills молодших школярів.

Однак, як засвідчують власні спостереження та практичний досвід, навчання у школі націлене більше на здобуття позитивних оцінок, ніж на здобуття необхідних знань, розвиток та виховання конкурентоспроможної особистості, здатної критично оцінювати свої вміння. Водночас у практиці початкової освіти система формування soft skills як наскрізних умінь перебуває в стані становлення й розроблення технологій їх формування, що й зумовлює **актуальність** обраної теми дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити систему вправ для формування soft skills у молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Для досягнення окресленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- 1) з'ясувати сутність поняття “soft skills”, розкрити структуру гнучких навичок молодших школярів;
- 2) схарактеризувати теоретичні та методичні аспекти формування soft skills у молодших на уроках української мови та літературного читання;
- 3) описати систему вправ для формування soft skills в учнів початкових класів на уроках-мовно-літературної освітньої галузі;
- 4) здійснити педагогічний експеримент, перевірити ефективність розробленої системи роботи.

Об'єктом дослідження є процес формування soft skills в учнів початкових класів НУШ, а його **предметом** – система роботи з формування гнучких навичок молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що процес формування soft skills у здобувачів початкової освіти на уроках української мови та літературного читання буде ефективним за умов: поетапної роботи над формуванням складових гнучких навичок; урахування особливостей мовно-літературної освітньої галузі в Новій українській школі; систематичного застосування текстів інноваційного характеру на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Методи наукового дослідження: теоретичні (вивчення нормативних документів, аналіз наукових джерел, узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури, моделювання, систематизація теоретичного та практичного матеріалу); педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); емпіричні (вивчення шкільної документації, спостереження, бесіди), метод математичної обробки даних.

Організація дослідження. Експериментальне дослідження здійснювалося на базі 2-х класів Кам'янець-Подільського ліцею №13.

Наукова новизна роботи полягає в розробці системи роботи з формування гнучких навичок молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Практичне значення кваліфікаційної роботи: узагальнені результати дослідження можуть бути використані вчителями початкових класів на уроках української мови та літературного читання в 2 класі для формування гнучких навичок молодших школярів, для розробки дидактичних матеріалів, навчально-методичних посібників.

Апробація роботи. Основні положення й результати дослідження апробовано під час участі в міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях, студентських конференціях, обговорено на заняттях наукової проблемної групи «Актуальні проблеми методики викладання української та іноземної мови в початкових класах» та на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022-2023, 2023-2024 н.р.).

Публікації. Яцюк Н. Формування soft skills молодших школярів як наскрізних умінь ключових компетентностей Нової української школи // Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2023. Вип. XIX. С. 459-462.

Структура та зміст роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг роботи – 83 сторінки.

Зміст роботи. У вступі обґрунтовано актуальність теми дипломної роботи, визначено її мету, завдання, об'єкт та предмет, методи наукового дослідження, гіпотезу, новизну, практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «Науково-теоретичні основи формування soft skills у здобувачів початкової освіти Нової української школи» розкрито зміст ключових понять дослідження, визначено актуальність формування soft skills в українській освіті, схарактеризовано гнучкі навички молодших школярів як

наскрізні вміння ключових компетентностей Нової української школи.

У другому розділі «Методичні аспекти формування soft skills у здобувачів початкової освіти на уроках мовно-літературної освітньої галузі» здійснено аналітичний огляд нормативних освітніх документів, підручників з української мови та літературного читання щодо формування soft skills у молодших школярів, розроблено дидактичну модель і систему вправ для формування гнучких навичок другокласників на уроках мовно-літературної освітньої галузі, обґрунтовано результати експериментального дослідження.

У висновках подано підсумки здійсненого теоретичного й емпіричного дослідження.

ВИСНОВКИ

Євроінтеграційний шлях України передбачає низку реформ у галузі освіти, особливо це стосується початкових шкіл. Сьогодні значну увагу звернено на формування soft skills у дітей молодшого шкільного віку як засобу їхнього продуктивного зростання, успішного становлення та прогресивного входження у соціальне життя.

Динамічні процеси, які відбуваються в суспільстві, свідчать, що ґрунтовних знань для успішної життєреалізації недостатньо, особистість має на повну розкрити свій внутрішній потенціал, творчо підходити до вирішення будь-яких завдань; завзято та наполегливо працювати з іншими для досягнення поставленої цілі; сміливо крокувати вперед, беручи на себе відповідальність за все, що відбувається навколо; впевнено долати труднощі, досягаючи максимальних результатів своєї діяльності.

Актуальність питань розвитку soft skills у молодших школярів висвітлено в Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, законі України «Про освіту», Державному стандарті початкової освіти, Концепції Нової української школи, типових та альтернативних освітніх програмах початкової школи, де акцентується увага на необхідності становлення учнів, їхньому входженню в соціум, формування здатності взаємодіяти з членами суспільства, отримуючи продуктивний результат; формування здатності до зростання, самовираження та самопрезентації; здатності займати гідне місце в суспільному житті.

У кваліфікаційній роботі формування soft skills у молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі здійснювалося за моделлю «4К»: креативність, критичне мислення, комунікація, командна робота.

З'ясовано, що формування soft skills буде ефективним за умови врахування таких аспектів:

- 1) відповідність віковим та індивідуальним особливостям;
- 2) формування soft skills на засадах педагогіки партнерства;

3) поетапності роботи над формуванням гнучких навичок;

4) систематичне застосування текстів інноваційного характеру – замість звичайних лінійних текстів з простою графікою (таблиці, схеми, діаграми), більш актуальними стають тексти, для яких характерними є гіпертекстуальність, синтез мультимедійності та вербальних структур, активне використання графіки, віртуальної реальності та інших елементів цифрової доби (хмари слів, мудборди, дошки історій, книжки-гармоньки, антибуки тощо).

Продіагностовано рівень сформованості soft skills в учнів других класів і виявлено, що в них досить добре сформовані навички командної роботи та критичного мислення. Натомість комунікативні навички та креативність – загалом на достатньому й середньому рівні.

Було розроблено систему уроків української мови та літературного читання з використанням текстів інноваційного характеру, розвивальна мета яких полягала саме у вдосконаленні гнучких навичок.

Формувальний експеримент було проведено на базі Кам'янець-Подільського ліцею №13. Було обрано два класи: 2-А – експериментальний та 2-Б – контрольний. Після формувального етапу учнів обох класів повторно продіагностували на предмет сформованості комунікативних навичок, креативності, критичного мислення, командної роботи. Було виявлено суттєве зростання рівня розвитку комунікативних навичок в експериментальній групі та менш успішний розвиток комунікативних навичок в контрольній групі. Також суттєво зріс рівень сформованості креативності в експериментальній групі. Щодо навичок командної роботи – суттєвого зростання не спостерігається. Тим не менш, ці навички від початку були розвинені на достатньому рівні.

Вважаємо, що експеримент продемонстрував ефективність розробленої системи завдань. Отже, мети нашого дослідження досягнуто, завдання, що планувалися відповідно до мети, виконано. Отримані результати проведеного дослідження підтверджують вірогідність висунутої гіпотези.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багмут Я. О. Актуальність проблеми формування soft skills в учнів початкових класів Нової української школи // Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи. Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 21 жовтня 2021 року / укладачі: Т. В. Гордієнко, Н. М. Демченко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. С. 8-10.
2. Барановська І. Г., Демченко О. П., Граб О. Д. Підготовка майбутніх учителів початкових класів та мистецтва до формування soft skills дітей засобами театрального мистецтва. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2022. Вип. 63. С. 78-87.
3. Біляковська О. «Soft skills» як необхідна складова якісної професійної підготовки майбутнього вчителя // UNIWERSYTET HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY IM. JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE URL. URL: <http://dlibra.bg.ajd.czyst.pl:8080/dlibra/docmetadata?id=5918&from=publication> (дата звернення: 04.08.2023).
4. Бобро А. А. Формування soft skills у майбутніх учителів початкової школи // Наукові записки НДУ ім. М. В. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки». Ніжин : Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя, 2021. № 1. С. 117-124.
5. Большакова І., Пристінська М. Українська мова та читання: підруч. для 2 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах): Ч. 1. Харків : Видавництво «Ранок», 2019. 96 с.
6. Большакова І., Пристінська М. Українська мова та читання: підруч. для 2 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах): Ч. 2. Харків : Видавництво «Ранок», 2019. 96 с.
7. Вайда В., Мелекесцева Н. Реалізація інтегрованого підходу на уроках української мови в початковій школі // Сучасні технології початкової

освіти: реалії та перспективи. Збірник наукових праць. Випуск 8. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редакційна колегія: Бахмат Н.В., Гудима Н.В., Ковальчук О.В., Мелекєсцева Н.В. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2023. С. 37-42.

8. Васильєва О. В. Критерії та рівні сформованості комунікативної компетентності молодших школярів // Педагогічний альманах. 2013. Вип. 20. С. 16-22.

9. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г. Українська мова та читання: підруч. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 144 с.

10. Вашуленко О. В. Українська мова та читання: підруч. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 144 с.

11. Войтенко Н. О. Діагностика «Методика «Матриця Равена» (для дітей)». URL: <https://vseosvita.ua/library/diagnostika-metodika-matrica-ravena-dla-ditej-283160.html> (дата звернення: 03.04.2023).

12. Гаугаш Т. М. Діагностичний тест П. Торренса. URL: <https://vseosvita.ua/library/diagnostychnyi-test-p-torrensa-673165.html?rl=2569013> (дата звернення: 03.04.2023).

13. Горлова А. В. Використання освітнього потенціалу медіа в процесі соціалізації молодших школярів // Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової української школи: збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції. Херсон : ТОВ «Борисфен-про», 2018. 393 с.

14. Гриневич Л. М., Ліннік О. О., Старагіна І. П. Формування наскрізних умінь у молодших школярів в умовах реформи «Нова українська школа» // Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2022. № 2 (85). С. 28-34.

15. Гудима Н. В., Мелекесцева Н. В., Ковальчук О. В. Готовність учителя початкової школи до формування в учнів емоційної грамотності на уроках мовно-літературної освітньої галузі засобами емоційного спілкування // Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Бахмат Н. В.]. Вип. 29 (2-2020). Київ : Міленіум, 2020. С. 266-276.

16. Гудима Н. В., Мелекесцева Н. В., Ковальчук О. В. Формування медіаграмотності молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі як одне із актуальних завдань Нової української школи // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. В. В. Бурназової. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. № 1. С. 32-42.

17. Гудима Н., Ковальчук О., Мелекесцева Н. Партнерська взаємодія сім'ї і школи в контексті сучасного освітнього процесу // Vzdelávanie a spoločnosť V : Medzinárodný nekonferenčný zborník. Prešovská univerzita v Prešove, 2020. С. 87-92.

18. Гудима Н., Мелекесцева Н. Література для дітей як засіб розвитку емоційного інтелекту молодших школярів // Фахова підготовка вчителя початкової школи в умовах реформування освіти : колективна монографія / за ред.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудими, О.В. Ковальчук, С.З. Романюк. Київ : Міленіум, 2021. С. 79-88.

19. Демченко О., Казьмірчук Н., Стахова І. Розвиток soft skills майбутніх учителів початкових класів як засіб акмеологічного зростання // Professional Pedagogics. 2022. № 1(24). С. 91-101.

20. Державний стандарт початкової освіти // Учитель початкової школи. 2018. № 4 (вкладка). С. 1-16.

21. Елькін О. Б. Соціально-емоційне навчання як затребувана практика формування м'яких навичок учнівства: сучасні виклики та досвід України // Соціальна робота та соціальна освіта. 2023. № 1(10). С. 42-56.

22. Жити у XXI столітті: які навички вкрай потрібні українському учнівству. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/09/15/256557/> (дата звернення: 21.09.2023).

23. Жовнич О. В., Казьмірчук Н. С., Стахова І. А. Театр природи як засіб формування SOFT SKILLS в учнів початкової школи // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія». 2020. Випуск 61. С. 23-30.

24. Жовнич О. В., Стахова І.А. Діагностика розвитку soft skills дітей молодшого шкільного віку // Інноваційна педагогіка. Теорія та методика навчання (з галузей знань). Випуск 51. Том 1. 2022. С. 76-79.

25. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.

26. Загородська І. Діагностика стану розвитку soft skills учнів початкової школи // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6-7 липня 2022 р.) / за ред. Н.О. Пахальчук; О.П. Демченко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2022. Вип. 11. С. 483-487.

27. Казьмірчук Н. С., Жовнич О. В., Стахова І. А. Театр природи як засіб формування soft skills в учнів початкових класів // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2020. С. 23-30.

28. Ковальчук О., Мелекесцева Н., Гудима Н. Взаємодія сім'ї та закладів позашкільної освіти у процесі становлення особистості учнів початкових класів // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні

технології: наук. журнал / голов. ред. А.А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2021. №4 (108). С. 117-125.

29. Комарчук А. Розвиток soft skills молодших школярів на основі досвіду інтернаціональної школи у Хельсінкі (Фінляндія) // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 28-29 березня 2023 р.) / за ред. О. П. Демченко, Н. О. Пахальчук; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «МеркьюріПоділля», 2023. Вип. 12. С. 366-368.

30. Коширова К. Р., Рудічева Н. К. Театралізовані гри як засіб розвитку soft skills учнів початкової школи // Наука та освіта в дослідженнях молодих учених [Електронне видання] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. для студ., аспірантів, докторантів, молод. учених, Харків, 13 трав. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред) та ін.]. Харків, 2021. С. 125-127.

31. Куликовський С. Генеза поняття «компетентність» у європейській та українській педагогічній науці // Людинознавчі студії. Педагогіка. 2014. № 29(1). С. 92-103.

32. Лук'янченко О. М., Васютіна Т. М., Кондратюк О. М. Психолого-педагогічні аспекти формування «soft skills» у молодших школярів в процесі гри. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35728/Vasiutina.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.02.2023).

33. Мелекесцева Н. В. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами сучасної української дитячої літератури // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць. Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка ; Ін-т педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. Вип. 27 (2-2019). Ч. 2. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д.Г., 2019. С. 380-386.

34. Мелекесцева Н. В. Таксономія Б. Блума як інструмент розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках літературного читання // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів : у 3-х томах. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 20, Т. 3. С. 30-31.

35. Мелекесцева Н., Гудима Н. Розвиток критичного мислення молодших школярів: стратегії роботи з творами сучасної української літератури для дітей // Фахова підготовка вчителя початкової школи в умовах реформування освіти : колективна монографія / за ред.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудими. Київ : Міленіум, 2020. С. 90-103.

36. Мелекесцева Н., Гудима Н. Формування навичок медіаграмотності здобувачів початкової освіти на уроках мовно-літературної галузі під час роботи з медіатекстами // Acta Paedagogica Volynienses. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. № 3. С. 61-67.

37. Мелекесцева Н. Ігри як засіб розвитку емоційного інтелекту молодших школярів під час роботи з дитячими художніми творами // Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редкол.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудима, О.В. Ковальчук. Київ : Міленіум, 2021. Випуск 4. С. 76-79.

38. Мелекесцева Н. Формування мовленнєвої культури молодших школярів засобами сучасної української поезії для дітей // Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редкол.:

Н.В. Бахмат, Н.В. Гудима, О.В. Ковальчук. Київ : Міленіум, 2020. Випуск 3. С. 113-116.

39. Мелекесцева Н. Формування соціальної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання // Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи. Збірник наукових праць. Випуск 7. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редакційна колегія: Бахмат Н.В., Гудима Н.В., Ковальчук О.В. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2022. 92 с. С. 56-61.

40. Муромець В. Top-5 soft skills для успішності у житті та кар'єрі. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2017/02_17_konferenciya_molodizhna_nauka_v_ukr/7_Top5_Soft_Skills.pdf (дата звернення: 22.08.2023).

41. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення: 18.02.2023).

42. Нова українська школа: poradnik dla vchytela / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

43. Осадчук Н. В. Розвиток soft skills як передумова особистісного зростання // Наука і техніка сьогодні. 2022. №14 (14). С. 210-221.

44. Остапенко Г. С. Українська мова та читання: підруч. для 2 класу закл. загал. серед. освіти (у 2-х част.). Ч.1. Київ : Світич, 2019. 128 с.

45. Павлюх В.В. Розвиток креативності в учнів різного віку : навч.-метод. посіб. КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського». 2023. 72 с.

46. Підсосонна О. В. Soft skills як вимога якісної сучасної підготовки здобувачів вищої освіти // Збірник матеріалів щорічної звітної науково-практичної конференції здобувачів загальної середньої, передвищої і вищої освіти аспірантів, молодих учених. Частина 2 (здобувачі ОНС «Доктор філософії») (м. Глухів, 11-12 березня 2021 року). 2021. С. 74-78.

47. Полякова І., Корсікова К. Soft skills: універсальні навички на уроках української мови й читання в початковій школі // *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. Вип. 3. С. 120-125.
48. Пометун О., Гупан Н. Таксономія Б. Блума і розвиток критичного мислення школярів на уроках історії // *Український педагогічний журнал* . 2019. № 3. С. 50-58.
49. Пометун О. Критичне мислення як педагогічний феномен // *Український педагогічний журнал*. 2018. № 3. С. 89-98.
50. Пономарьова К. І. Українська мова та читання: підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 1. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.
51. Прутьян О. В. Критичне мислення як невід’ємна складова soft skills в умовах НУШ // *The XIII International Science Conference “Perspectives of development of science and practice”*, December 14-17, 2021. Prague, Czech Republic. С. 373-378.
52. Прутьян О. В. Технології формування Soft Skills в умовах НУШ // *Актуальний стан та основні пріоритети розвитку педагогіки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 28 травня 2021 р)*. Дніпро : Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2021. С. 34-41.
53. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів / автори-укладачі : О. І. Пометун, І. М. Сущенко. Київ, 2017. 96 с.
54. Ремньова Н. Ю. Технологія розвитку критичного мислення в контексті формування гнучких умінь (soft skills) учнів початкової школи // *Збірник матеріалів щорічної звітної науково-практичної конференції здобувачів загальної середньої, передвищої і вищої освіти аспірантів, молодих учених. Частина 2 (здобувачі ОНС «Доктор філософії»)* (м. Глухів, 11-12 березня 2021 року). 2021. С. 78-81.
55. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти // *Компетентнісний підхід у сучасній освіті:*

світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / під заг.ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 34-46.

56. Словник новітніх англізмів / укл. Лесь Белей, Аліна Гончаренко, Марина Ківу, Ірина Олександрук. Київ : Наукова думка, 2022. 320 с.

57. Соціально-емоційне та етичне навчання. URL: <https://www.edcamp.ua/seelukraine/> (дата звернення: 15.03.2023).

58. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Видавництво «Плеяди», 2008. 220 с.

59. Тимофєєва І. Розвиток наскрізних вмій у процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної / за ред. О. А. Голюк. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля». 2020. Вип. 9. С. 49-53.

60. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (дата звернення: 13.03.2023).

61. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf> (дата звернення: 13.03.2023).

62. Уроки креативності. Практичний досвід розвитку креативного мислення дітей 7-10 років: посібник для вчителів, педагогів та батьків / За ред. Т. О. Пушкарьової. Київ : ТОВ «Росток А.В.Т.», 2022. 60 с.

63. Філінюк В., Білозор Н. Soft skills – готуємо учнів до успішної життєдіяльності: формування наскрізних умінь на уроках української мови та літературного читання // Учитель початкової школи. 2020. №11-12. С. 9-14.

64. Чепура О. «Soft skills» та їх розвиток в учнів початкових класів. Актуальні питання дошкільної і початкової освіти – 2021. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 209-213.

65. Шевчук М. О. Ігрові технології у формуванні soft skills молодших школярів // Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи. Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 21 жовтня 2021 року / укладачі: Т. В. Гордієнко, Н. М. Демченко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. С. 185-187.

66. Шутко К. Ю., Цінько С. В. Розвиток гнучких навичок (soft skills) на уроках української мови як підготовка учнів до успішної життєдіяльності // Арватівські читання – 2023: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 17 травня 2023 року / упоряд. Н. І. Бойко, О. М. Петрик. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 156-159.

67. Що таке програма соціально-емоційного та етичного навчання і як вона працює. URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-take-programa-sotsialno-emotsijnogo-ta-etychnogo-navchannya-i-yak-vona-pratsyuye/> (дата звернення: 08.08.2023).

68. Як вимірюватимуть м'які навички українських учнів та учениць восени цього року: велике інтерв'ю з організаторами дослідження. URL: https://nus.org.ua/articles/yak-vymiryuvatymut-m-yaki-navychky-ukrayinskyh-uchniv-voseny-tsogo-roku-velyke-interv-yu-z-organizatoramy-doslidzhennya/?fbclid=IwAR0CAF7k46949cyCU00bY3YSF-mTxQT0-xWUN5ftK23K_xu7v1II2Z3XNug (дата звернення: 08.08.2023).

69. Як упроваджувати соціально-емоційне навчання в школах. Аналітичний огляд. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-uprovadzhuvaty-sotsialno-emotsijnenavchannya-v-shkolah-analitychnyj-oglyad/> (дата звернення: 15.03.2023).

70. Яцюк Н. Формування soft skills молодших школярів як наскрізних умінь ключових компетентностей нової української школи // Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2023. Вип. XIX. С. 459-462.

71. Brewer L. The top 6 skills today's employers want. Work in progress. 2014. URL: <http://iloblog.org/2014/04/11/the-top-6-skills-todays-employers-want/> (дата звернення: 01.08.2023).

72. PISA – дослідження заради якості освіти. URL: [Pisa Ukraine - дослідження заради якості освіти \(testportal.gov.ua\)](https://testportal.gov.ua/pisa-ukraine-doslidzhennya-zaradi-yakosti-osviti) (дата звернення: 08.08.2023).

73. Soft skills, або «м'які навички» для навчання та роботи / І. Бондарчук. Київ : «Видавнича група «Шкільний світ», 2020. 120 с.

74. Soft skills: універсальні навички європейського рівня. URL: <https://studway.com.ua/soft-skills> (дата звернення: 27.05.2023).